

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ**

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**Методичні рекомендації
до проведення комплексного фахового тренінгу
"ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ У СФЕРІ
НЕДЕРЖАВНОГО
ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ"
для студентів спеціальності 8.03050801 "Фінанси і кредит"
денної форми навчання**

Харків. Вид. ХНЕУ, 2012

Затверджено на засіданні кафедри управління фінансовими послугами.

Протокол № 11 від 22.06.2012 р.

Укладачі: Внукова Н. М.
Ачкасова С. А.
Корват О. В.

М54 Методичні рекомендації до проведення комплексного фахового тренінгу "Фінансові послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення" для студентів спеціальності 8.03050801 "Фінанси і кредит" денної форми навчання / укл. Н. М. Внукова, С. А. Ачкасова, О. В. Корват. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2012. – 44 с. (Укр. мов.)

Розглянуто основні процесуальні, організаційні та методичні аспекти проведення комплексного фахового тренінгу й подано методичні рекомендації до підготовки звіту з тренінгу на основі компетентнісного підходу. Наведено зміст триденної програми тренінгового навчання, рекомендації учасникам тренінгової діяльності й розроблено організаційно-методичне забезпечення якості тренінгової діяльності.

Рекомендовано для студентів спеціальності 8.03050801 "Фінанси і кредит".

Вступ

Ураховуючи, що сучасний спеціаліст з фінансів, окрім фахових знань, повинен мати широку ерудицію, логічно мислити, швидко сприймати все новітнє, виникає необхідність підвищувати рівень знань з недержавного пенсійного забезпечення та формування компетентностей фінансового консультування.

Особливості відносин та заходи з ефективного управління розвитком страхових компаній зі страхування життя, недержавних пенсійних фондів, банків стали не тільки об'єктом науки, але й необхідною складовою підготовки фахівців з фінансів, професійна діяльність яких пов'язана з діяльністю фінансових установ та з наданням фінансових послуг.

Навчальна дисципліна "Ринок фінансових послуг" разом із іншими нормативними і відповідними вибірковими дисциплінами забезпечує формування у майбутніх магістрів достатнього рівня знань для успішної роботи в будь-якій з основних ланок фінансової системи і, в першу чергу, сфері недержавного пенсійного забезпечення, однак формування компетентного фахівця з високим рівнем знань та умінь передбачає деталізацію окремих питань, які відображені у вибіркових навчальних дисциплінах "Управління активами", "Страховий менеджмент", "Фінансовий менеджмент в банку".

Посилення компонента з недержавного пенсійного забезпечення освіти фінансистів зумовлено зростанням ролі послуг недержавних пенсійних фондів, компаній зі страхування життя та банків на ринку послуг з недержавного пенсійного забезпечення, динамічний розвиток якого обумовлює та сприяє формуванню соціальної безпеки держави.

Тренінгові технології навчання мають ключове значення при формуванні висококваліфікованого фахівця. Оскільки традиційні види робіт формують знання та уміння, актуалізується питання проведення тренінгів за спеціальністю, у формі комплексного тренінгу за фахом.

Навчальний тренінг орієнтований на студентів магістратури 2 року навчання спеціальності 8.03050801 "Фінанси і кредит" денної форми навчання.

Метою комплексного фахового тренінгу "Фінансові послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення" є формування студентами спеціальності 8.03050801 "Фінанси і кредит" професійних та особистісних

компетентностей з недержавного пенсійного забезпечення та навичок фінансового консультування.

Комплексний фаховий тренінг спрямований на вирішення таких завдань: сформувати в учасників розуміння існуючих форм недержавного пенсійного забезпечення, основних аспектів діяльності НПФ, банку та страхової компанії у сфері НПЗ; сформувати знання нормативно-правової бази та відпрацювати практичні навички аналізу рівнів дохідності, які пропонують компанії з НПЗ, спрогнозувати ситуацію на найближче майбутнє у сфері НПЗ; надати учасникам знання і навички щодо вибору найбільш прибуткового способу пенсійного забезпечення.

Структура комплексного фахового тренінгу

Комплексний фаховий тренінг "Фінансові послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення" передбачає використання різноманітних тренінгових технологій та методів (групова дискусія, рольова гра, вправи з вербальними та невербальними комунікаціями, тестування певних навичок, мозковий штурм та ін.).

Зміст та структура компетентностей, що формуються під час комплексного фахового тренінгу "Фінансові послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення" наведені в табл. 1.

Змістовна програма комплексного фахового тренінгу передбачає 36 годин – 1 кредит, 18 годин – аудиторна робота, 18 годин – самостійна робота. Тривалість тренінгу – 3 дні (18 год.), кількість тренерів – 3.

Перелік компетентностей, на формування яких спрямовано тренінг та очікувані результати тренінгу (знання, уміння, комунікації, автономність і відповідальність). Зміст та структура компетентностей, що формуються під час тренінгу, представлено у табл. 1.

Організаційно-змістовна структура програми тренінгу для кожного з днів представлена у табл. 2, табл. 3 та табл. 4.

Опис вправ та завдань тренінгу

Відповідно до програми тренінгу **у перший** день виконуються вправи відповідно до етапів тренінгу.

Зміст та структура компетентностей, що формуються під час тренінгу

№	Компетентність, що формується	Знання	Уміння	Мінімальний досвід	Цінності, ставлення, поведінкові компоненти	Комунікація	Автономність та відповідальність
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Здатність формувати стратегії з недержавного пенсійного забезпечення при формуванні пенсійних накопичень	<ul style="list-style-type: none"> характеристика фінансових послуг у сфері НПЗ (З₁); класифікація та особливості діяльності недержавних пенсійних фондів, компаній зі страхування життя та банків на ринку послуг з НПЗ (З₂); особливості оподаткування пенсійних виплат (З₃); базові положення нормативно-правового забезпечення НПЗ (З₄) 	<ul style="list-style-type: none"> аналізувати документи, що регламентують роботу інститутів спільного інвестування та недержавних пенсійних фондів (У₁); оформляти страхові договори пенсійного забезпечення та пенсійні контракти (У₂); проводити розрахунки пенсійних накопичень у сфері НПЗ (У₃) 	знання основних теоретичних положень навчальних дисциплін (сутність фінансових послуг та особливості діяльності фінансових установ), "Управління активами" (підходи інвестування активів НПФ), "Страховий менеджмент" сутність страхових резервів страхових компаній зі страхування життя), "Страхові послуги" (характеристика послуг компаній зі страхування життя)	використання в практичній діяльності технології стимулювання творчої активності, готовності до дій у ситуаціях невизначеності та володіння комунікативними навичками	<ul style="list-style-type: none"> здатність робити власні висновки, інтегрувати знання, формувати судження (К₁); зрозуміле і недвозначне донесення власних висновків, а також знань та пояснень, що їх обґрунтують, до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються (К₂) 	<ul style="list-style-type: none"> відповідальність за результати виконання завдань у навчанні та/або тренінговій діяльності (АВ₁); відповідальність за розвиток професійного знання і практик (АВ₂)

Закінчення табл. 1

9

1	2	3	4	5	6	7	8
2	Здатність оцінювати основні показники діяльності НПФ, компаній зі страхування життя та банків при виборі інвестування коштів	<ul style="list-style-type: none"> основи діяльності НПФ, банків, страхових компаній зі страхування життя на ринку послуг з недержавного пенсійного забезпечення (З₅) 	<ul style="list-style-type: none"> оцінювати основні показники діяльності НПФ, страхових компаній зі страхування життя, банків (У₄); оцінювати розміщення коштів страхових резервів страхових компаній та пенсійних активів НПФ (У₅); обґрунтовувати вибір інвестування коштів (У₆) 	"Фінансовий менеджмент в банку" (основи депозитної політики банку)		<ul style="list-style-type: none"> здатність вирішувати проблемні питання в нових ситуаціях, у міждисциплінарних контекстах (К₄) 	<ul style="list-style-type: none"> самостійне виконання завдань під мінімальним керівництвом (АВ₃)
3	Володіння комунікативними навичками при груповій взаємодії	<ul style="list-style-type: none"> поняття спілкування та комунікації, правила ділового спілкування; знання техніки ефективних комунікацій 	<ul style="list-style-type: none"> уміння передавати інформацію; уміння взаємодіяти з партнерами 	<ul style="list-style-type: none"> досвід спілкування; досвід сприйняття партнерів по спілкуванню 		<ul style="list-style-type: none"> Спілкування в діалоговому режимі з широкою науковою спільнотою та громадськістю в певній галузі наукової та/або професійної діяльності (К₁) 	<ul style="list-style-type: none"> автономність у вирішенні питань, адаптивність, активність, мотивація (АВ₄)

Організаційно-змістовна структура програми тренінгу (День 1)

Етап	Час	Змістовний блок Завдання	Зміст	Технології, вправи, форми	Ресурси (матеріали, обладнання, аудиторія)	Очікувані результати перша частина викладача-тренера, друга, – студента учасника	Відповідальні
1	2	3	4	5	6	7	8
Вступний	10:15 – 10:30 (3 %, 15 хв.)	Вступ	Офіційне відкриття тренінгу, представлення цілей та завдань тренінгу, компетентнісної бази тренінгу	Вступне слово	Презентація Power Point, комп'ютер, проєктор	Знайомство	проф. Внукова Н. М., викл. Ачкасова С. А., викл. Корват О. В.
	10:30 – 10:45 (3 %, 15 хв.)	Знайомство	Встановлення контакту з метою створення робочої атмосфери	Вправа "Візитівка" (В ₁ – 15 хв.)	Роздаткові матеріали	Сприяння міжособистісному спілкуванню, готовності групи до взаємодії, формування команди	
	10:45 – 11:05 (5 %, 20 хв.)	Правила	Визначення обов'язків групи та упорядкування діяльності членів групи	Групова дискусія (20 хв.). Встановити спільні правила роботи в групі для підвищення ефективності взаємодії	Фліп-чарт, маркери	Затвердження обов'язків учасників групи та правил проведення тренінгу	
	11:05 – 11:20 (3 %, 15 хв.)	Очікування	Визначення очікувань учасників	Вправа "Яблуна з яблуками" (В ₂ – 15 хв.)	Фліп-чарт, маркери, стікери – яблука, скотч	Побажання учасників стосовно їхньої мети	
	11:20 – 11:30 (2 %, 10 хв.)	Інформація про регламент роботи	Поінформованість учасників стосовно плану графіка роботи	Слово викладача-тренера	Роздаткові матеріали – програма тренінгу	Затвердження графіку роботи на тренінгу	

Закінчення табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8	
8 ОСНОВНИЙ	11:30 – 11:50 (5 %, 20 хв.)	Оцінка рівня поінформованості учасників	Зріз знань учасників	Анкетування – "вхідна" анкета (20 хв.)	Роздаткові матеріали (анкета)	Основа інформаційного блоку	проф. Внукова Н. М., викл. Ачкасова С. А., викл. Корват О. В.	
	11:50 – 12:10	Перерва (20 хв.)						
	12:10 – 12:50 (10 %, 40 хв.)	Актуалізація проблеми	Обґрунтування актуальності запровадження НПЗ та характеристика потреб ринку праці в спеціалістах зазначеної сфери, формування інтересу до тематики	Міні-лекція "Фінансові послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення" (20 хв.). Вправа "Фантазія" (20 хв.)	Презентація Power Point, мультимедійний проектор	формування мотивації до вивчення проблематики, З ₁ , З ₂ , З ₃		
	12:50 – 14:10 (20 %, 80 хв.)	Пошук шляхів, розв'язання проблеми отримання інформації	Розгляд дискусійних питань стосовно запровадження НПЗ в Україні	Дискусія на тему "Запровадження НПЗ в Україні" (Д ₁ – 60 хв.). Міні-лекція "Практичні аспекти надання фінансових послуг у сфері НПЗ" (20 хв.)	–	З ₁ , З ₂		
	14:10 – 14:40	Перерва (30 хв.)						
	14:40 – 16:45 (35 %, 125 хв.)	Розвиток практичних навичок	Застосування системи вправ, спрямованих на розвиток практичних навичок фінансового консультування, розрахунку пенсійних виплат	Робота в малих групах. Рольова гра "Оцінка навичок фінансового консультування" (В ₄ – 60 хв.). Вправа "Робота в групі на стратегічний результат по вибору НПФ" (В ₅ – 65 хв.)	Роздаткові матеріали, комп'ютер	У ₁ , У ₂ , У ₃ , К ₃ , К ₄ , АВ ₄		
Завершальний	16:45 – 17:05 (5 %, 20 хв.)	Завершення роботи	Підведення підсумків першого дня тренінгу	Робота в колі "Ваш найцінніший досвід сьогоднішнього дня?" (В ₆ 20 хв.)	Виступи учасників тренінгу	Закріпити інформацію		

Організаційно-змістовна структура програми тренінгу (День 2)

Етап	Час	Змістовний блок Завдання	Зміст	Технології, вправи, форми	Ресурси (мате- ріали, обладнан- ня, аудиторія)	Очікувані результати
1	2	3	4	5	6	7
Вступний	10:15 – – 10:25 (2 %, 10 хв.)	Привітання	Встановлення кон- такту з метою створення робочої атмосфери	Вправа "Малюнок на ват- мані" (В ₇ – 10 хв.)	Роздаткові ма- теріали "Ма- люнок на ват- мані"	Сприяння міжособис- тісному спілкуванню, готовності групи до взаємодії та створен- ню ефекту взаємодії
	10:25 – 10:30 (1 %, 5 хв.)	Правила	Нагадування та уточнення обов'язків групи	Групова дискусія "Уточ- нення правил роботи на тренінгу"	Фліп-чарт, ма- ркери,	Затвердження змін у ро- боті з метою порядку- вання діяльності групи
Основний	10:30 – 11:00 (7 %, 30 хв.)	Оцінка рівня поінфор- мованості учасників	Зріз знань учасни- ків	Вправа "Віночок" (В ₈ – 30 хв.)	Виступи учас- ників тренінгу	З ₃ , З ₄ , К ₄
	11:00 – 11:20	Перерва (20 хв.)				
	11:20 – 12:00 (10 %, 40 хв.)	Актуалізація про- блеми	Обґрунтування ак- туальності запро- вадження НПЗ при проведенні пенсій- ної реформи	Міні-лекція "Пенсійна реформа в Україні: роль фінансових консультан- тів" (30 хв.). Рухавка "Повторить вправу" (В ₉ – 10 хв.)	Роздаткові ма- теріали	З ₅
	12:00 – 13:20 (20 %, 80 хв.)	Пошук шляхів, роз- в'язання проблеми отримання інфор- мації	Інформаційний блок	Робота в малих групах. Вправа "Вибір НПФ за показниками пенсійних виплат" (В ₁₀ – 80 хв.)	Роздаткові ма- теріали, комп'ю- тер	У ₄ , АВ ₁ , АВ ₄
	13:20 – 13:50	Перерва (30 хв.)				
	13:50 – 16:45 (43 %, 175 хв.)	Розвиток практич- них навичок	Застосування сис- теми вправ, спря- мованих на розви-	Робота в малих групах. Вправа "Клієнт НПФ" (В ₁₁ 55 хв.)	Роздаткові ма- теріали, комп'ю- тер	У ₃

Закінчення табл. 3

1	2	3	4	5	6	7
			ток практичних навичок альтернатив по вибору банку	Вправа "Показники діяльності НПФ" (В ₁₂ – 60 хв.) Вправа "Формування альтернатив по вибору банку" (В ₁₃ – 60 хв.)		У ₄ У ₆ , К ₂ , АВ ₂
Завершальний	16:45 – 17:05 (5 %, 20 хв.)	Рефлексія, завершення роботи, отримання зворотного зв'язку	Підведення підсумків другого дня тренінгу	Робота в колі "Ваш найцінніший досвід сьогоднішнього дня?" (В ₁₄ – 20 хв.)	Виступи учасників тренінгу	Залишити в пам'яті учасників тренінгу позитивні емоції, закріпити інформацію та створити бажання участі у наступних днях тренінгу

Таблиця 4

Організаційно-змістовна структура програми тренінгу (День 3)

Етап	Час	Змістовний блок Завдання	Зміст	Технології, вправи, форми	Ресурси	Очікувані результати
1	2	3	4	5	6	7
Вступний	10:15 – 10:25 (2 %, 10 хв.)	Привітання	Встановлення контакту з метою створення робочої атмосфери	Вправа "Коло знайомств" (В ₁₅ – 10 хв.)	Роздаткові матеріали "Коло знайомств"	Сприяння міжособистісному спілкуванню, готовності групи до взаємодії та створенню синергетичного ефекту взаємодії, формування команди
	10:25 – 10:30 (1 %, 5 хв.)	Правила	Нагадування та уточнення обов'язків групи	Дискусія "Уточнення правил роботи на тренінгу" (5 хв.)	Фліп-чарт, маркери	Затвердження змін у роботі з метою порядкування діяльності групи
Основний	10:30 – 11:00 (7 %, 30 хв.)	Оцінка рівня поінформованості учасників	Зріз знань учасників	Вправа "Віночок" (В ₁₆ – 30 хв.)	Роздаткові матеріали	З ₃ , К ₃

Закінчення табл. 4

1	2	3	4	5	6	7	
11	11:00 – 11:20	Перерва (20 хв.)					
	11:20 – 12:00 (10 %, 40 хв.)	Актуалізація проблеми	Особливості організації діяльності фінансових установ при наданні послуг з НПЗ	Міні-лекція "Діяльність НПФ, банків, страхових компаній зі страхування життя на ринку послуг з недержавного пенсійного забезпечення" (30 хв.). Рухавка "Повторить вправу" (В ₁₇ – 10 хв.).	Роздаткові матеріали	формування мотивації до вивчення проблематики, З ₄	
	12:00 – 13:20 (20 %, 80 хв.)	Пошук шляхів, розв'язання проблеми отримання інформації	Формування альтернатив по вибору страхових компаній зі страхування життя для формування додаткової пенсії	Робота в малих групах. Вправа "Формування альтернатив по вибору страхових компаній зі страхування життя для формування додаткової пенсії" (В ₁₈ – 60 хв.)	Роздаткові матеріали, комп'ютер	У ₄ , У ₅ , АВ ₂	
				Кейс "Диверсифікація розміщення страхових резервів – гарантія страхових виплат" (В ₁₉ – 30 хв.)		У ₅ , К ₂ , АВ ₂	
	13:20 – 13:50	Перерва (30 хв.)					
13:50 – 16:45 (43 %, 175 хв.)	Розвиток практичних навичок	Застосування системи вправ, спрямованих на розвиток практичних навичок	Робота в малих групах. Мозковий штурм "Вибір стратегій з НПЗ" (В ₁₉ – 75 хв.). Презентація та захист звітів (100 хв.).	Комп'ютер, мультимедійне обладнання	У ₃ , К ₂ , К ₃ , АВ ₄		
Завершальний	16:45 – 17:05 (5 %, 20 хв.)	Рефлексія, завершення роботи, отримання зворотного зв'язку	Підведення підсумків третього дня та підсумки тренінгу	Анкетування (10 хв.), технологія факторно-критеріального оцінювання (10 хв.)	Виступ викладача тренера	Залишити в пам'яті учасників тренінгу позитивні емоції, закріпити інформацію та створити бажання участі у наступних тренінгах	

Структура вступного етапу першого дня тренінгу

Оскільки успішність тренінгу та емоційний стан учасників залежить від сприятливої атмосфери. Для цього використовуються вправи "Візитівка", "Яблука з яблуками".

Вправа "Візитівка"

Мета вправи: допомогти учасникам зробити гідну презентацію власних досягнень та краще познайомити учасників тренінгу.

Тривалість роботи групи над вправою – 15 хвилин.

Технологія і процедури. Викладач-тренер просить студентів-учасників тренінгу написати візитівку, у якій студент рекламує себе як унікальну особистість та кваліфікованого спеціаліста. Візитівка повинна бути короткою до 20 слів. Далі кожен з учасників по черзі зачитує вголос ключову інформацію про себе.

Вправа "Яблуна з яблуками"

Мета вправи: допомогти учасникам усвідомити власні очікування від тренінгу, скорегувати план роботи відповідно до очікувань.

Тривалість роботи групи над вправою – 15 хвилин.

Технологія і процедури. Необхідно намалювати на аркуші паперу яблуню. Студенти-учасники на клейких папірцях у вигляді яблук кількома словами записують свої очікування від тренінгу та розміщують свої папірці біля підніжжя або на кроні яблуні. По закінченню тренінгу учасникам пропонується проаналізувати, які сподівання справдилися.

При проведенні тренінгових занять учасникам необхідно керуватись загальними правилами тренінгу:

1. Вчасно розпочинати та закінчувати заняття.
2. Мати право висловлювати свою думку з будь-якого питання.
3. Право піднятої руки.

Координатором прийняття цих правил усіма студентами-учасниками є викладач-тренер. Для цього рекомендується написати прийняті групою правила на ватмані та вивісити його на видному місці. Протягом наступних занять викладач-тренер повинен слідкувати за дотриманням правил.

Час, який припадає на підготовчий етап комплексного фахового тренінгу, виглядає таким чином:

- Вступ до 3 % відносно загального часу;
- Знайомство до 3 % відносно загального часу;
- Правила до 5 % відносно загального часу;
- Очікування до 3 % відносно загального часу;
- Інформація про регламент роботи – до 2 % відносно загального часу.

Загальна тривалість вступного етапу складає 75 хвилин або не більше 20 % загального часу проведення тренінгу.

Структура основного етапу першого дня тренінгу

Основний етап тренінгу починається з актуалізації проблемних питань. Для закріплення знань щодо основних принципів та етапів надання послуг у сфері недержавного пенсійного забезпечення використовується техніка проведення міні-лекції "Фінансові послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення".

Вправа "Фантазія"

Мета вправи: розвиток у студентів-учасників тренінгу творчого мислення.

Тривалість вправи 20 хвилин.

Технологія і процедури. Необхідно за 5 хвилин записати максимальну кількість способів використання цегли.

Чим більше варіантів застосування, тим вищий рівень креативних здібностей на даний момент.

Дискусія на тему "Запровадження НПЗ в Україні".

Мета: розгляд дискусійних питань стосовно запровадження НПЗ в Україні та формування знань стосовно сутності НПЗ.

Тривалість: 60 хвилин.

Для закріплення знань щодо практичних аспектів надання послуг у сфері НПЗ використовується техніка проведення міні-лекції "Практичні аспекти надання фінансових послуг у сфері недержавного пенсійного забезпечення".

Рольова гра "Оцінка навичок фінансового консультування"

Мета: розвиток у студентів-учасників комунікативної складової па-дання послуг недержавного пенсійного забезпечення.

Тривалість роботи групи над вправою – 60 хвилин.

Методичні рекомендації до виконання вправи

Необхідно поєднати студентів-учасників на 2 групи та сформувати коло, де зовнішнє коло – це фінансові консультанти (наставники), внут-рішнє коло – споживачі фінансових послуг з недержавного пенсійного забезпечення. Кожен з учасників по черзі виконує функції фінансового консультанта у сфері НПЗ та споживача фінансових послуг. Принцип по-єднання студентів-учасників на 2 групи представлений на рис. 1, оцінка навичок консультування представлена у табл. 5.

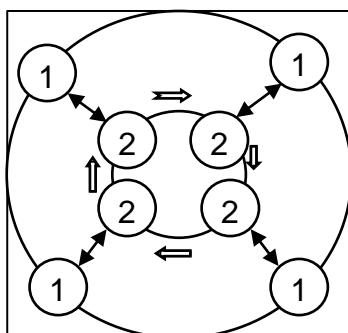

Рис. 1. Принципи поєднання студентів-учасників на 2 групи

Таблиця 5

Оцінка навичок консультування

№	Навик	Бали від 1 до 10				
1	Трьох "+" (ім'я, посмішка, комплімент)					
2	Приєм "6 ТАК!"					
3	Віддзеркалення (пози, темпу мови, емоційного стану та ін.)					
4	Управління емоційним станом					
5	Невербальна поведінка					
6	"Чи купив би я зараз?"					

Відповідно до наданих типових зразків пенсійних контрактів та договорів страхування оформити надання послуги з НПЗ.

Вправа "Робота в групі на стратегічний результат по вибору НПФ"

Мета вправи: сформувані у студентів-учасників тренінгу уміння розраховувати суми пенсійних накопичень.

Тривалість вправи – 65 хвилин.

Необхідно порівняти умови пенсійного накопичення у НПФ. Визначити найбільш привабливі НПФ для інвестування з метою формування пенсійних накопичень. Перелік НПФ: офіційний веб-сайт НПФ "Кінто" "Калькулятор недержавної пенсії". – Режим доступу : <http://www.otrpension.com.ua/uap/calculator/index.php>.; офіційний веб-сайт НПФ "OTRPension". – Режим доступу : <http://www.otrpension.com.ua>., офіційний веб-сайт НПФ "ПриватФонд". – Режим доступу : <http://www.privatfond.com.ua>.; Офіційний веб-сайт НПФ "Фармацевтичний". – Режим доступу : <http://citadele.com.ua>., офіційний веб-сайт НПФ "Національний". – Режим доступу : www.national.com.ua.

Для розрахунку пенсійних виплат задані такі вихідні дані: Щомісячний внесок – 300 грн. Тривалість накопичення – 10 років. Тривалість пенсійних виплат – 10 років. Річна дохідність – 14 %.

Методичні рекомендації до виконання вправи

Визначити накопичену суму за 10 років, загальну суму виплат, суму першої виплати, суму останньої виплати (табл. 6).

Таблиця 6

Форма заповнення отриманими результатами

Назва НПФ	Накопичена сума	Сума виплат	Розмір середньомісячної пенсійної виплати
НПФ "otrpension"			
НПФ "KINTO"			
НПФ "Приватфонд"			
НПФ "Фармацевтичний"			
НПФ "Національний"			

Структура завершального етапу першого дня тренінгу

На завершальному етапі тренінгового заняття проводиться підведення підсумків дня тренінгу, оцінка рівня поінформованості та набуття практичних навичок, а також здійснюється оцінювання студентів-учасників тренінгу.

Для створення позитивного фону від проведеного тренінгового заняття пропонується вправа "Ваш найцінніший досвід сьогоднішнього дня?".

Вправа "Ваш найцінніший досвід сьогоднішнього дня?"

Мета вправи: залишити в пам'яті учасників тренінгу позитивні емоції, закріпити інформацію та створити бажання участі у наступних тренінгах.

Тривалість роботи групи над вправою 20 хвилин.

Технологія і процедури. Студенти-учасники тренінгу сідають на стільці, розташовані по колу. Послідовно кожен учасник декількома фразами підводить підсумок тренінгового заняття, тим самим фіксуючи у пам'яті ключові розглянуті питання та отриманий досвід.

Структура вступного етапу другого дня тренінгу

Оскільки успішність тренінгу та емоційний стан учасників залежить від сприятливої атмосфери. Для цього використовується вправа.

Вправа "Малюнок на ватмані"

Мета вправи: сформувати у студентів уявлення про творчі особливості кожного учасника тренінгу.

Тривалість роботи групи над вправою – 10 хвилин.

Технологія і процедури. Намалювати на ватмані після вашої розповіді або квітку з пелюстками, або веселку, або повітряні кульки, або На кожній частині (пелюстці, кулька і т. д.) напишіть, що на вашу думку характеризує вас як твору та креативну особистість. Потім презентуйте свій рисунок.

Вправа "Віночок"

Мета вправи: допомогти учасникам відтворити матеріал стосовно проблематики в рамках позааудиторної самостійної роботи.

Тривалість роботи групи над вправою – 30 хвилин.

Технологія і процедури. Необхідно створити коло, студенти учасники на по черзі формулюють запитання та відповіді стосовно нормативно-правового забезпечення НПЗ в Україні.

Рухавка "Повторіть вправу"

Мета вправи: активізація рухливого стану учасників.

Тривалість вправи 15 хвилин.

Студенти-учасники тренінгу формують малі групи шляхом жеребкування.

Представники кожної з команд повинні представити окремий рух, учасники інших команд повинні цей рух повторити.

Структура основного етапу другого дня тренінгу

Основний етап тренінгу починається з актуалізації проблемних питань. Для обґрунтування актуальності запровадження НПЗ при проведенні пенсійної реформи закріплення знань щодо основних принципів та етапів надання послуг у сфері недержавного пенсійного забезпечення використовується техніка проведення міні-лекції "Пенсійна реформа в Україні: роль фінансових консультантів".

Вправа "Вибір НПФ за показниками пенсійних виплат"

Мета вправи: сформувати уміння до вибору НПФ за показниками пенсійних виплат.

Тривалість вправи 80 хвилин.

На підставі даних 25 найбільших відкритих НПФ за підсумками 2011 року необхідно розрахувати коефіцієнт навантаження на фонд та зміну чистої вартості одиниці пенсійних внесків. Кожний студент робить вибір НПФ та провести розрахунки.

Методичні рекомендації до виконання вправи

Студенти об'єднуються у групи. Студент-учасник та студент-наставник (викладач-тренер назначає асистентом (вищий бал оцінювання за завдання)). У студента-наставника роль передбачає перевірку вправи у студента-учасника вже за розрахованим алгоритмом. Зробити висновки.

Коефіцієнт навантаження на фонд за звітний квартал (рік) розраховується за формулою:

$$K = CB / (ЧВА_1 - ЧВА_0), \quad (1)$$

де K – коефіцієнт навантаження на НПФ за звітний квартал (рік);

CB – сукупна винагорода суб'єктів, що надають послуги НПФ за рахунок пенсійних активів, за звітний квартал (рік);

$ЧВА_1$ – чиста вартість активів фонду на кінець звітної кварталу (року);

$ЧВА_0$ – чиста вартість активів фонду на початок звітної кварталу (року).

Зміна чистої вартості одиниці пенсійних внесків за звітний квартал (рік) розраховується за такою формулою:

$$Зв = (Вк - Вп) / Вп \times 100, \quad (2)$$

де $Зв$ – зміна чистої вартості одиниці пенсійних внесків за звітний квартал (рік), %;

$Вп$ – чиста вартість одиниці пенсійних внесків на початок звітної кварталу (року), грн.;

$Вк$ – чиста вартість одиниці пенсійних внесків на кінець звітної кварталу (року), грн.

Таблиця 7

Розрахунок показників

Назва	Коефіцієнт навантаження на фонд	Зміна чистої одиниці вартості пенсійних внесків, %
1	2	3
КПФ "СТИРОЛ"		
ВПФ "Хрещатик"		
НПФ "Фармацевтичний"		
ВПФ "Універсальний"		
ВНПФ "АВТОАЛЬЯНС"		
ВНПФ "Прикарпаття"		

1	2	3
НТ ВПФ "Соціальний стандарт"		
НО ВВПФ "Довіра-Україна"		
НТ "ВВПФ "ІФД Капітал"		
ВПФ "Фармацевтичний"		
НТ ВВПФ "Золотий вік"		
НТ "ВВПФ "Надія"		
Відкритий пенсійний фонд "Український пенсійний контракт"		
Пенсійний фонд "ВСІ"		
ВВПФ "НАЦІОНАЛЬНИЙ"		
НО "ВПФ "Соціальні гарантії"		
НТ "КНПФ "Чорноморнафтогаз"		
НПФ "УкрсоцФонд"		
Професійний пенсійний фонд НПЕУ		
НТ ВВПФ "Європа"		
НТ ВВПФ "Дністер"		
НТ "ГМПФ"		
КНПФ "Брокбізнескапітал"		
ВВПФ "Український пенсійний капітал"		

Чим більший коефіцієнт навантаження, тим більші витрати НПФ на винагороду суб'єктам, що надають послуги НПФ за рахунок пенсійних активів. Якщо ЧВА1 менше ЧВА0, то даний коефіцієнт не розраховується.

Лист оцінки знань студентів-учасників представлено на рис. 2.

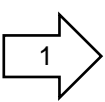

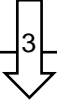
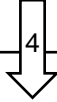
Дата		у	
Студент, що відповідає (ПІБ) _____		Студент-"наставник" (ПІБ)	
Питання, завдання		Оцінка та коментар "наставника"	
Відповідь 		 2	
Спільна уточнена відповідь, або коментарі в разі незгоди			
			
Підписи:			

Рис. 2. Лист оцінювання знань

Вправа "Клієнт НПФ"

Іванов О. О. вступив у НПФ 1 березня 2011 року, уклавши договір на півроку. На момент відкриття пенсійного рахунку вартість одиниці пенсійних внесків становила 1 грн. У момент підписання договору Івановим О. О. було внесено на рахунок 800 грн. До кінця серпня проводилися відрахування на пенсійний рахунок у розмірі 15 % від заробітної плати. Визначити вартість накопичених одиниць пенсійних внесків і дохід Іванова О. О. на момент закінчення терміну договору.

Таблиця 8

Дані для розрахунків

Місяць	Заробітна плата, грн	Вартість чистих активів, тис. грн	Кількість одиниць пенсійних внесків, тис. од.	Сума внесених коштів, грн	Вартість 1 пенсійного внеску, грн	Кількість вкладених одиниць, од.
1.03				800	1	$800/1 = 800,0$
1.04	2 500	650	515	375	$650/515=1,26$	297,1
1.05	2 650	780				
1.06	3 100	750				
1.07	3 000	810				
1.08	2 800	795				
31.08		820				
Всього						

Методичні рекомендації до виконання вправи

Згідно з Законом України "Про недержавне пенсійне забезпечення" чиста вартість одиниці пенсійних внесків – розрахункова вартість одиниці пенсійних внесків, що визначається шляхом ділення чистої вартості активів пенсійного фонду на загальну кількість одиниць пенсійних внесків на день підрахунку. Чиста вартість одиниці пенсійних внесків на день надходження першого пенсійного внеску до пенсійного фонду встановлюється у розмірі 1 гривні; чиста вартість активів пенсійного фонду – різниця між вартістю активів пенсійного фонду на день проведення підрахунку та загальною сумою зобов'язань пенсійного фонду, що підлягають виконанню на день проведення підрахунку.

Вартість накопичених одиниць ПВ = кількість вкладених одиниць
*вартість пенсійного внеску за останній місяць, грн.

Дохід = Вартість накопичених одиниць ПВ – сума внесених коштів,
грн.

Вправа "Показники діяльності НПФ"

На момент створення НПФ загальна сума пенсійних внесків склала 850 млн грн. Структура інвестованих пенсійних активів має такий вигляд (табл. 9):

Таблиця 9

Вихідні дані

Показник	Значення, %
Кошти на депозитних рахунках	35
Облігації підприємств	15
Акції	40
Нерухомість	10

1) умови розміщення коштів на депозитах – середній термін договору 1 рік (нарахування щоквартально, схема складних відсотків), ставка 8 % річних;

2) середньозважений дохід портфеля цінних паперів – 17 % річних;

3) падіння цін на ринку нерухомості в середньому склало 10 % за рік.

Визначити коефіцієнт номінального доходу НПФ, якщо величина його зобов'язань на кінець року становить 50 млн грн, а кількість одиниць пенсійних внесків через рік – 980 млн одиниць.

Методичні рекомендації до вправи

Якщо приріст чи зменшення чистої вартості одиниці пенсійних внесків є абсолютним показником, що характеризує прибутковість діяльності НПФ, то для порівняння пенсійних фондів між собою критеріями

встановлено використання відносних показників – коефіцієнтів реального та номінального доходу, які розраховуються за формулами:

$$K_{нд} = \left(\frac{ЧВО_i}{ЧВО_{i-1}} - 1 \right) \cdot \frac{365}{K} \cdot 100. \quad (3)$$

При розрахунку коефіцієнта номінального доходу за рік формула приймає вигляд:

$$K_{нд} = \left(\frac{ЧВО_i}{ЧВО_{i-1}} - 1 \right) \cdot 100, \quad (4)$$

де $K_{нд}$ – коефіцієнт номінального доходу НПФ;

$ЧВО_i$ – чиста вартість одиниці пенсійних внесків пенсійного фонду на кінець звітного періоду;

$ЧВО_{i-1}$ – чиста вартість одиниці пенсійних внесків пенсійного фонду на початок звітного періоду;

K – кількість календарних днів у розрахунковому періоді.

$$FV = PV \times \left(1 + \frac{r}{m} \right)^{n \times m}, \quad (5)$$

де FV – сума в кінці періоду вкладу (дохід по депозитам);

PV – сума вкладу;

r – ставка;

n – кількість років.

m – кількість нарахувань.

$$\begin{aligned} & \text{Вартість портфеля цінних паперів} = \text{загальна сума} \\ & \text{внесків} * \text{обсяг у структурі інвестованих пенсійних} \\ & \text{активів} * \text{середньозважений дохід портфеля цінних паперів.} \end{aligned} \quad (6)$$

$$\begin{aligned} & \text{Вартість нерухомості} = \text{загальна сума внесків} * \text{обсяг у структурі} \\ & \text{інвестованих пенсійних активів} * (1 - \text{падіння цін на ринку за рік}). \end{aligned} \quad (7)$$

$$\begin{aligned} & \text{Чиста вартість активів} = \text{Дохід по депозиту} + \text{вартість портфеля} \\ & \text{цінних паперів} + \text{вартість нерухомості} - \text{зобов'язання на кінець року.} \end{aligned} \quad (8)$$

$$ЧВО_i = \text{Чиста вартість активів} / \text{кількість одиниць пенсійних внесків.} \quad (9)$$

Вправа "Формування альтернатив по вибору банку"

Об'єднати студентів-учасників у групи по 4 особи. Кожна команда є абстрактним банком. Скласти депозитну програму з метою залучення найбільшої кількості клієнтів. Розглянути банки та варіанти їх депозитних вкладів (табл. 10).

Таблиця 10

Види депозитних рахунків різних банків

Назва банку	Назва депозиту	Валюта вкладу	Ставка	Строки сплати відсотків	Мінімальна сума вкладу	Можливість поповнення
ПроКредит Банк	"Ощадний рахунок"	грн.	6 % річних	Щомісячно	Не обмежено	Допускається
Альфа Банк						
UniCreditBank						
Райфайзен-Банк Аваль						
ERSTE Банк						

Після сформованих депозитних програм провести апробування. Використовуючи депозитний калькулятор, розглянути випадок, за яким кожного місяця протягом 10 років на депозитний рахунок вкладати по 300 гривень враховуючи особливості депозитної програми кожної групи студентів-учасників.

Методичні рекомендації до виконання вправи

Вирішальні переваги при виборі банківського депозиту як способу вкладення грошей у більшості випадків – збереження грошей і гарантована прибутковість. При вкладенні в банківський депозит у договорі чітко фіксується процентна ставка й у випадку виконання умов договору вкладник одержить гарантований приріст грошей. Тобто, вкладаючи гроші, можна одразу знати на яку суму доходу варто розраховувати по закінченні терміну вкладу.

На офіційному сайті АТ "ПроКредит Банк", використовуючи депозитний калькулятор провести розрахунки, приклад наведено на рис. 3.

Депозитный калькулятор

Депозитный калькулятор — надежный инструмент, позволяющий быстро рассчитать проценты по Вашему вкладу, доходность и капитализацию (увеличение вклада за счёт перечисления доходов от начисленных процентов).

Валюта вклада:

Сумма вклада:

Годовая ставка: %

Срок вклада:

Лет
 Месяцев

Довложения:

На сумму:

Капитализация :

[Очистить форму](#)

Результаты расчета

Выплаты	Сумма
Общая сумма выплат	88'941.45
Проценты по депозиту	52'941.45

Рис. 3. Розрахунки в депозитному калькуляторі

Структура завершального етапу другого дня тренінгу

На завершальному етапі тренінгового заняття проводиться підведення підсумків другого дня тренінгу, оцінка рівня поінформованості та набуття практичних навичок, а також здійснюється оцінювання студентів-учасників тренінгу.

Для створення позитивного фону від проведеного тренінгового заняття пропонується вправа "Ваш найцінніший досвід сьогоднішнього дня".

Вправа "Ваш найцінніший досвід сьогоднішнього дня"

Мета вправи: залишити в пам'яті учасників тренінгу позитивні емоції, закріпити інформацію та створити бажання участі у наступних тренінгах.

Тривалість роботи групи над вправою 20 хвилин.

Технологія і процедури. Студенти-учасники тренінгу сідають на стільці, розташовані по колу. Послідовно, кожен учасник, декількома фразами підводить підсумок тренінгового заняття, тим самим фіксуючи у пам'яті ключові розглянуті питання та отриманий досвід.

Відповідно до програми тренінгу на *третій день* виконуються вправи відповідно до етапів тренінгу.

Структура вступного етапу третього дня тренінгу

Оскільки успішність тренінгу та емоційний стан учасників залежить від сприятливої атмосфери для її створення використовується вправа "Коло знайомств".

Вправа "Коло знайомств"

Тривалість роботи групи над вправою – 10 хвилин.

Учасникам пропонується об'єднатися у пари і спробувати якомога більше дізнатися один про одного (хобі, щось цікаве з отриманих досягнень). Відтак учасникам потрібно по черзі представити своїх партнерів у вигляді позитивної реклами.

Вправа "Віночок"

Мета вправи: допомогти учасникам відтворити матеріал стосовно проблематики в рамках позааудиторної самостійної роботи.

Тривалість роботи групи над вправою – 30 хвилин.

Технологія і процедури. Необхідно створити коло, студенти учасники на по черзі формулюють запитання та відповіді стосовно нормативно-правового забезпечення НПЗ в Україні.

Структура основного етапу третього дня тренінгу

Основний етап тренінгу починається з актуалізації проблемних питань. Для обґрунтування актуальності визначення особливостей організації діяльності фінансових установ при наданні послуг з недержавного пенсійного забезпечення використовується техніка проведення міні-

лекція "Діяльність НПФ, банків, страхових компаній зі страхування життя на ринку послуг з недержавного пенсійного забезпечення".

Рухавка "Повторіть вправу"

Мета вправи: активізація рухливого стану учасників.

Тривалість вправи 15 хвилин.

Технологія і процедури. Студенти-учасники тренінгу формують малі групи шляхом жеребкування. Представники кожної з команд повинні представити окремий рух, учасники інших команд повинні цей рух повторити.

Вправа "Формування альтернатив по вибору страхових компаній зі страхування життя для формування додаткової пенсії"

Для накопичення капіталу до планового виходу на пенсію під страховим захистом були обрані такі страхові компанії: "Універсальна", "CLASSLIFE", "ТАС", "СЕБ Лайф Юкрейн", "УНІКА Життя". Обґрунтувати вибір страхової компанії зі страхування життя. Розрахувати розмір щорічного внеску на страхування. Вихідні дані для розрахунків наведені у табл. 11.

Таблиця 11

Дані для розрахунку щорічного внеску

Страхова компанія	Назва програми	Вік, років	Стать	Термін, років	Бажана сума накопичення, тис. грн
"Універсальна"	"Унілайф"	25	Ж	20	50 000
"CLASSLIFE"	"Інвест-лайф"	25	Ж	20	
"ТАС"	"ТАС – Капітал"	25	Ж	20	
"СЕБ Лайф Юкрейн"	"Турбота"	25	Ж	25	
"УНІКА Життя"	"Майбутнє та захист"	25	Ж	25	

Страхові випадки, які враховуються за програмами страхових компаній наведені у табл. 12.

Страхові випадки

Страхова компанія \ Страховий випадок	ТАС	CLASSLIFE	Універсальна	УНІКА Життя	СЕБ Лайф Юкрейн
Смерть внаслідок ДТП	+	+	+	+	+
Дожиття	+	+	+	+	+
Смерть	+	+	+	+	+
Смерть внаслідок нещасного випадку	+	+	+	+	+
Звільнення від сплати внесків	-	-	+	-	-
Додаткове страхування працездатності	-	-	+	-	-
Стійка втрата працездатності внаслідок нещасного випадку	-	-	+	+	+
Настання інвалідності I, II групи	-	За бажанням	+	+	+
Настання критичних захворювань	-	За бажанням	+	+	+

Методичні рекомендації до виконання вправи

Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється страховими організаціями шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника.

За допомогою страхових калькуляторів компанії зі страхування життя провести розрахунки.

Результати розрахунків представити у табл. 13.

Таблиця 13

Результати розрахунків щорічного внеску

Страхова компанія	Відсоток	Розрахунок	Щорічний внесок тис. грн	Місце в рейтингу*
"СЕБ Лайф Юкрейн"		(264,53/50)/5	1 056	11
"ТАС"		Рис. 4	2 091, 90	6
"CLASSLIFE"				
"Універсальна"				
"УНІКА Життя"				

* – Рейтинг по кількості договорів страхування знайти в Інтернеті.

ТАС-Юніор **ТАС-Капітал** ТАС-Лайф

Курс валюти

EUR: 11.00

USD: 8.00

Параметри застрахованої особи

Стать застрахованого Жінка

Вік застрахованого 25

Параметри страхувальника

Страхувальник є застрахованим

Вік страхувальника 30

Параметри поліса

Термін сплати внесків 20

Періодичність Щорічно

Накопичення до пенсії 55

Звільнення від сплати внесків -

Введіть параметри для розрахунку

Валюта страхування грн.

Страхова сума 50000

Внесок за період

Страхові суми та внесок

Страхова сума (дожиття)	50,000.00
Страхова сума (смерть)	2,400.00
Внесок за період	2,091.90

розрахувати

Страховий випадок/вид страхування	Строк дії договору страхування	Страхова сума, еквівалент у валюті страхування	Страховий тариф, частки	Страховий внесок, еквівалент у валюті страхування	Загальна кількість внесків	Строк сплати внесків, років
Дожиття	20	50,000.00	0.041838	2,091.90	20	20
Смерть		2,400.00				
Смерть внаслідок нещасного випадку		50,000.00				
Смерть внаслідок ДТП		50,000.00				
Звільнення від сплати внесків		-				
Загальний розмір внеску у валюті страхування				2,091.90		

Рис. 4. Калькулятор розрахунку за страховою програмою СК "ТАС"

Тарифи знаходяться в межах 4 – 10 % від страхової суми і залежать від: віку (чим молодше страхувальник, тим нижче тариф); статі (у жінок тариф нижчий, ніж у чоловіків); набору ризиків і програми страхування (виключно ризик смерті, накопичення, смерть або інвалідність).

Кейс "Диверсифікація розміщення страхових резервів – гарантія страхових виплат"

Мета вправи: освоєння підходів до ефективного розміщення страхових резервів.

Тривалість роботи групи над вправою – 30 хв.

Технологія і процедури. Студенти об'єднуються у групи по 3 учасника та розглядають можливість формування портфеля страхових резервів з урахуванням підходу до диверсифікації.

Страхова компанія зі страхування життя розмістила страхові резерви у таких категоріях активів, як акції емітовані комерційним банком у сумі 270 тис. грн та на банківські вклади, розміщені у цьому ж банку. Загальна величина страхових резервів – 5 415 тис. грн. Необхідно визначити максимальну величину коштів страхових резервів, яка може бути розміщена на банківських вкладах банку. Сформувати портфель розміщень страхових резервів з урахуванням підходу до диверсифікації.

Методичні рекомендації до виконання вправи

Відповідно до Положення про порядок формування, розміщення та обліку страхових резервів з видів страхування, інших, ніж страхування життя можливі напрями інвестування активів в Україні, загальний перелік яких представлено у табл. 14 [17].

Таблиця 14

Напрями розміщення коштів страхових резервів компаній зі страхування життя

Напрями інвестування	Вимога, %
1	2
Грошові кошти на поточних рахунках (за винятком розміщених на поточних рахунках грошових коштів резерву належних виплат страхових сум)	≤20
Банківські вклади (депозити), валютні вкладення згідно з валютою страхування – разом сума грошових коштів	≤70
Нерухоме майно, при цьому вкладення в один об'єкт нерухомого майна	≤ 30
	≤10
Цінні папери за вказаним нижче переліком – разом, з них:	≤50
акції українських емітентів	≤30, при цьому в акції одного емітента – ≤10 %

1	2
облігації підприємств українських емітентів	≤40 %, при цьому ≤10 % в облігації одного емітента, який здійснює свою діяльність не менше 5 років
для емітентів, які свою діяльність здійснюють менше 5 років	≤10 , при цьому ≤3 в облігації одного емітента
акції, облігації іноземних емітентів та цінні папери іноземних держав	≤20
облігації місцевих позик	≤10
іпотечні сертифікати, іпотечні облігації	≤10
Цінні папери, що емітуються державою, а саме державні облігації України	≤80
Права вимоги до перестраховиків, при цьому права вимоги до перестраховиків-резидентів приймаються для представлення коштів страхових резервів у розмірі до кожного такого перестраховика-резидента	≤40
	≤20
Довгострокове фінансування (кредитування) житлового будівництва	≤10
Інвестиції в економіку України за напрямами, визначеними Кабінетом Міністрів України (постанова Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2002 року № 1211 "Про затвердження напрямів інвестування галузей економіки за рахунок коштів страхових резервів"), крім інвестування в розвиток ринку іпотечного кредитування шляхом придбання цінних паперів, емітованих Державною іпотечною установою	≤20, в окремий об'єкт інвестування ≤5 страхових резервів
Інвестиції в економіку України за напрямом інвестування в розвиток ринку іпотечного кредитування шляхом придбання цінних паперів, емітованих Державною іпотечною установою разом	≤ 40
При цьому інвестування в розвиток ринку іпотечного кредитування шляхом придбання цінних паперів, емітованих Державною іпотечною установою, за якими не надана державна гарантія	≤ 20
Банківські метали, в тому числі поточні та вкладні (депозитні) рахунки в банківських металах	≤ 15 %
Кредити страхувальникам-громадянам	≤ 20 %

Мозковий штурм "Вибір стратегій з НПЗ"

Мета вправи: освоєння методу колективної генерації ідей "мозковий штурм" та формування вмінь вибору стратегій з НПЗ.

Тривалість роботи групи над вправою – 1 година.

Технологія і процедури. За допомогою експертних оцінок методом аналізу ієрархій (MAI) сформувані стратегії з НПЗ при порівнянні фінансових послуг: банківські депозити, пенсійні внески та страхові договори, якщо А – недержавний пенсійний фонд; Б – страхова компанія; В – банк. Факторами, що впливають на вибір фінансових послуг, є А – дохідність; В – можливість накопичень в іноземній валюті; С – гарантія виплат накопичень державою; D – надійність фінансової установи; Е – пільги з оподаткування.

Методичні рекомендації до виконання вправи

Метод аналізу ієрархії (MAI), розроблений відомим американським математиком Томасом Сааті, з успіхом використовується для розв'язання багатьох практичних завдань на різних рівнях планування. Цей метод набув розповсюдження в останнє десятиріччя. Згідно з цим методом вибір пріоритетних рішень здійснюється за допомогою парних порівнянь.

Об'єктами порівняння є фінансові послуги: банківські депозити, пенсійні внески та страхові договори.

Факторами, що впливають на вибір фінансових послуг, є А – дохідність; В – можливість накопичень в іноземній валюті; С – гарантія виплат накопичень державою; D – надійність фінансової установи; Е – пільги з оподаткування. Відбувається оцінка пріоритетів у процесі проведення загальної дискусії та отримання консенсусної оцінки. MAI (метод аналізу ієрархій) дозволяє визначити пріоритети учасників, базуючись на їх "нечітких" порівняннях та аналізі, тобто перейти від суб'єктивно-якісної до об'єктивно-кількісної оцінки.

Шкала балів за методикою Т. Сааті визначається цілими непарними числами від 1 до 9 включно. Значення бальних оцінок подано у табл. 15.

Шкала оцінювання за методикою Т. Сааті

Бал	Значення
1	Параметри рівнозначні
3	Перший параметр має незначну перевагу
5	Перший параметр переважає
7	Перший параметр має значну перевагу
9	Перший параметр має безсумнівну перевагу
2,4,6	Проміжні оцінки міри переваг між сусідніми значеннями

Для оцінки також можуть використовуватися інші цілі числа у діапазоні, вказаному у табл. 15 як проміжні оцінки.

Матриця оцінок заповнюється з використанням правила (10):

$$a_{ij} = \frac{1}{a_{ji}}, \quad (10)$$

де a_{ij} – елемент матриці i -го рядка j -го стовпця.

Вектор спрямованості розраховується за формулою (11):

$$\overline{(x_1, x_2, \dots, x_n)} = \left(\frac{\sum_{j=1}^n a_{1j}}{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n a_{ij}}, \dots, \frac{\sum_{j=1}^n a_{nj}}{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n a_{ij}} \right), \quad (11)$$

де a_{ij} – елемент матриці i -го рядка j -го стовпця.

Експертами виступають студенти-учасники тренінгу. Матриця парних порівнянь наведена у табл. 16.

Матриця парних порівнянь

	A	B	C	D	E	Головний вектор	Вектор пріоритетів
1	2	3	4	5	6	7	8
A	1						
B		1					
C			1				

1	2	3	4	5	6	7	8
D				1			
E					1		
					IC		

Структура завершального етапу третього дня тренінгу

На завершальному етапі тренінгового заняття проводиться підведення підсумків третього дня тренінгу та підсумків всього тренінгу, оцінюється рівень поінформованості та набуття практичних навичок, а також здійснюється оцінювання студентів-учасників тренінгу.

Організація самостійної роботи студентів у процесі проведення тренінгу

Якісно реалізувати завдання, які стоять перед викладачем-тренером неможливо без ефективної організації самостійної роботи студентів (СРС). Використання СРС полягає у розвитку здатності організувати та реалізовувати свою пізнавальну діяльність, яка здійснюється на аудиторних заняттях і в позааудиторний час без сторонньої допомоги, формуванні у студентів бачення системи взаємозв'язків на ринку фінансових послуг та відповідної державної політики.

Мета СРС комплексного фахового тренінгу – формування професійних та особистісних компетентностей через самостійне опрацювання окремих блоків програми тренінгу, пошук, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення і практичне застосування знань учасника тренінгу у сфері недержавного пенсійного забезпечення.

Завданнями СРС комплексного фахового тренінгу є закріплення знань з вивчення сутності та функцій, які виконує ринок послуг з недержавного пенсійного забезпечення, наукових засад побудови цього ринку як цілісного механізму перерозподілу фінансових ресурсів між державою, фізичними та юридичними особами; висвітлення основних напрямів державної політики у сфері регулювання фінансових відносин.

У процесі навчання учасники тренінгу отримують необхідні знання, які висвітлюють питання, що стосуються структури та суб'єктів ринку послуг недержавного пенсійного забезпечення, функцій його складових, видів діяльності, основних завдань державного регулювання ринку.

Комплексний фаховий тренінг "Фінансові послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення" передбачає оптимальне сполучення групової та самостійної, аудиторної та позааудиторної форми самостійної роботи. Групова робота підсилює мотивацію та активність, посилює позитивну конкуренцію.

У процесі проведення комплексного фахового тренінгу доцільно використовувати види СРС.

повторення теоретичного та практичного матеріалу;

пошук необхідної інформації;

підготовка відповідних звітів з тренінгу;

проведення розрахунків (пошукових операцій) у межах виконання тренінгових завдань;

підготовка презентації, доповіді.

До вправ з метою перевірки виконання завдань самостійної роботи можна віднести вправу "Віночок". Контроль передбачає відстеження якості самостійної роботи.

Підведення підсумків самостійної роботи. Види оцінок: поточна – презентація результатів групової роботи або індивідуальної роботи та заключна – написання та захист звіту.

Критерії оцінювання СРС у межах тренінгу: самостійність виконання; творчий підхід; своєчасність; ритмічність та регулярність виконання. Система оцінювання СРС по дням представлена у табл. 17

Таблиця 17

Система оцінювання самостійної роботи студентів–учасників

ПіБ	1 день			2 день					3 день			
	Індивідуальна робота	Робота в групі	оцінка	Індивідуальна робота	Робота в групі			оцінка	Індивідуальна робота	Робота в групі	оцінка	
	B ₅	B ₄		B ₁₁	B ₁₂	B ₈	B ₁₀	B ₁₃		B ₁₈	B ₁₆	B ₁₉

Відповідно до визначених раніше мети, завдань, компетентностей, що формуються під час тренінгу, з урахуванням змістовно–організаційної структури тренінгу та кількості годин СРС (18 годин) розроблено зміст управління самостійною роботою студентів під час тренінгу (табл. 18).

Зміст управління самостійною роботою студентів під час тренінгу

Вид самостійної роботи	Завдання для самостійної роботи (зміст, форма)	Елементи компетентностей, що формуються (дескриптори)	Час, що відводиться на виконання	Форми та критерії оцінювання
1	2	3	4	5
35 Аудиторна СРС	<p>Визначати вартість накопичених одиниць пенсійних внесків і дохід. Форма проведення – виконання вправ.</p> <p>Сформувати стратегії з НПЗ. Форма проведення – виконання вправ</p>	<p>Знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • характеристику фінансових послуг у сфері НПЗ (З₁); • класифікацію та особливості діяльності недержавних пенсійних фондів, компаній зі страхування життя та банків на ринку послуг з НПЗ (З₂); • особливості оподаткування пенсійних виплат (З₃); • базові положення нормативно-правового забезпечення НПЗ (З₄) • основи діяльності НПФ, банків, страхових компаній зі страхування життя на ринку послуг з недержавного пенсійного забезпечення (З₅). <p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • аналізувати документи, що регламентують роботу інститутів спільного інвестування та недержавних пенсійних фондів (У₁); • оформляти страхові договори пенсійного забезпечення та пенсійні контракти (У₂); • проводити розрахунки пенсійних накопичень у сфері НПЗ (У₃); • оцінювати основні показники діяльності НПФ, страхових компаній зі страхування життя, банків (У₄); 	12 год.	Активність; самостійність виконання; творчий підхід; своєчасність; ритмічність та регулярність виконання завдань; продуктивність; уважність

1	2	3	4	5
		<ul style="list-style-type: none"> • оцінювати розміщення коштів страхових резервів страхових компаній та пенсійних активів НПФ (У₅); • обґрунтовувати вибір інвестування коштів (У₆). <p>Комунікація:</p> <ul style="list-style-type: none"> • здатність робити власні висновки, інтегрувати знання, формувати судження (К₁); • зрозуміле і недвозначне донесення власних висновків, а також знань та пояснень, що їх обґрунтовують, до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються (К₂); • здатність вирішувати проблемні питання в нових ситуаціях, в міждисциплінарних контекстах (К₃); • спілкування в діалоговому режимі з широкою науковою спільнотою та громадськістю в певній галузі наукової та/або професійної діяльності (К₄); <p>Автономність і відповідальність:</p> <ul style="list-style-type: none"> • відповідальність за результати виконання завдань у навчанні та/або тренінговій діяльності (АВ₁); • відповідальність за розвиток професійного знання і практик (АВ₂); • автономність у вирішенні питань, адаптивність, активність, мотивація (АВ₄); 		
Позааудиторна СРС	<p>Визначити нормативно-правове забезпечення та теоретичні аспекти НПЗ.</p> <p>Сформувати звіт та презентацію</p>	<p>Знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • основ нормативно-правового забезпечення та теоретичних основ НПЗ; • особливостей оподаткування пенсійних накопичень. <p>Автономність і відповідальність:</p> <ul style="list-style-type: none"> • самостійне виконання завдань під мінімальним керівництвом (АВ₃). 	<p>12 год.</p> <p>6 год.</p>	Звіт та презентація

Система контролю та оцінювання результатів тренінгу

Система контролю та оцінювання результатів тренінгу повинна ґрунтуватись на цілях та завданнях тренінгу, відстежувати зміни рівня знань, умінь, навичок, сформованих компетентностей і визначати його цінність відповідно до прийнятих критеріїв. Оцінювання знань, умінь, компетентностей передбачає діагностування результатів тренінгу на всіх етапах проведення.

Підведення підсумків тренінгу передбачає проведення анкетування ("вихідна" анкета), оскільки перш ніж підвести підсумки необхідно роздати анкети учасникам тренінгу. При плануванні тренінгу необхідно врахувати основні фактори реалізації певної поведінки студента-учасника тренінгу та рівня засвоєння їм певних знань, зокрема бажання студента виконувати завдання, можливість виконання завдань та знання засобів його виконання. Оцінювання сформованих компетентностей передбачає оцінювання якості та повноти виконання індивідуального чи групового завдання, оцінювання ефективності виконаних дій. Саме тому, в основу діагностики результатів тренінгу покладено використання факторно-критеріальної моделі (табл. 19).

Таблиця 19

Факторно-критеріальний метод діагностики результатів тренінгу

№	Фактори	Вага М	Складові	Вага V	Контроль	Критерії	Ступінь прояву m
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Знання	0,16	Z ₁	0,2	D ₁	Ступінь успішності засвоєння отриманих знань	шкала
			Z ₂	0,2	D ₁		
			Z ₃	0,2	B ₈		
			Z ₄	0,2	B ₈		
			Z ₅	0,2	B ₁₆		
2	Уміння	0,24	Y ₁	0,16	B ₄ , B ₅	Ступінь успішності презентації отриманих умінь та якість виконання вправ (відповіді)	шкала
			Y ₂	0,16	B ₄		
			Y ₃	0,16	B ₄ , B ₁₁		
			Y ₄	0,16	B ₁₀ , B ₁₂ , B ₁₈		
			Y ₅	0,16	B ₁₈ , B ₁₉		
			Y ₆	0,2	B ₁₃ , B ₂₀		

1	2	3	4	5	6	7	8
3	Комунікації	0,15	K ₁	0,25	B ₄ , B ₂₀	Робота в групі, розвиток групової динаміки	шкала
			K ₂	0,25	B ₄ , B ₁₉ , B ₂₀		
			K ₃	0,25	B ₁₆		
			K ₄	0,25	B ₄ , B ₈		
4	Автономність та відповідальність	0,14	AB ₁	0,2	B ₁₀	Автономність виконання завдань, відповідальність	шкала
			AB ₂	0,2	B ₁₃ , B ₁₉		
			AB ₃	0,2	B ₂₀	Виконання деяких функцій викладача-тренера	
			AB ₄	0,2	B ₄ , B ₈ , B ₁₀	Самостійність	
5	Участь	0,12				Активність, креативність, відвідування занять	шкала
6	Звіт	0,07				Якість змісту, оформлення, захист	шкала
7	Самостійна робота	0,11				Систематичність, своєчасність, якість, обсяг, самостійність виконання, т. 17	шкала

Для заповнення даних табл. 19 існує шкала для визначення характеристик критеріїв, зокрема:

0,00 – критерій фактично не має проявлення;

0,25 – критерій має незначне проявлення;

0,50 – критерій проявляється в межах 40 % – 60 % вимог;

0,75 – критерій проявляється в межах 61 % – 75 % вимог;

1,00 – критерій проявляється в межах 76 % – 100 % вимог.

$$K (\text{результат}) = M_1(v_1K_1+v_2K_2+v_3K_3+v_4K_4+v_5K_5) + \dots + M_n(S_{vn}K_n), \quad (12)$$

де M_1, M_2, \dots, M_n – вагомість факторів у частках одиниці;

v_1, v_2, \dots, v_n – вагомість складових у частках одиниці;

K_1, K_2, \dots, K_n – ступінь проявлення критерію за складовими в діяльності, яка оцінюється.

Для діагностики результатів тренінгу, успішності навчання студентів під час проведення тренінгу використано наведену нижче шкалу. Адаптація системи бального оцінювання знань у ХНЕУ, системи оцінювання знань за прийнятої у вітчизняній вищій школі шкалою та шкалою оцінювання ECTS наведено у табл. 20.

Таблиця 20

Відповідність систем оцінювання знань студентів

ё		Оцінка за шкалою ХНЕУ	Оцінка за загальнонаціональною шкалою	Факторно-критеріальний метод діагностики
Відмінне виконання	A	12	відмінно	0,92 – 1,0
		11		0,84 – 0,91
Вище середнього рівня	B	10		0,75 – 0,83
Взагалі робота правильна, але з певною кількістю помилок	C	9	добре	0,68 – 0,74
		8		0,63 – 0,67
		7		0,57 – 0,62
Непогано, але зі значною кількістю недоліків	D	6	задовільно	0,5 – 0,56
				0,38 – 0,49
Виконання задовольняє мінімальні критерії	E	5		0,25 – 0,37
Потрібне повторне перескладання	FX	3	незадовільно	–
Потрібне повторне вивчення	F	1 – 2		

Як видно з табл. 20, мінімальна підсумкова оцінка роботи студента під час тренінгу може скласти 4 бали, максимальна оцінка – 12 балів. У цілому, комплексна оцінка тренінгу дає можливість ефективного вирішення таких завдань, як оцінка рівня розвитку професійних та особистісних компетентностей студентів–учасників тренінгу, поточна корекція структури та процедур тренінгу, діагностика ступеню досягнення відповідних цілей тренінгу.

Представлено технологію оцінювання складових компетентностей, зокрема знань, умінь, ступеня оволодіння комунікаціям, автономності та

відповідальності (табл. 21). Змістовний модуль та банк вправ представлено у табл. 22.

Таблиця 21

Відповідність вправ та складових компетентностей

Вправи	Знання	Уміння	Комунікації	Автономність та відповідальність
Д ₁	З ₁ , З ₂	–	–	–
В ₄	–	У ₁ , У ₂ ,	К ₁ , К ₂ , К ₄	АВ ₄
В ₅	–	У ₁ ,	–	–
В ₈	З ₃ , З ₄	–	К ₄	АВ ₄
В ₁₀	–	У ₄	–	АВ ₁ , АВ ₄
В ₁₁	–	У ₃	–	–
В ₁₂	–	У ₄	–	–
В ₁₃	–	У ₆	–	АВ ₂
В ₁₆	З ₅	–	К ₃	–
В ₁₈	–	У ₄ , У ₅	–	–
В ₁₉	–	У ₅	К ₂	АВ ₂
В ₂₀	–	У ₆	К ₁ , К ₂	АВ ₃

Таблиця 22

Змістовний модуль та банк вправ

Шифр	Вправа	Вид вправи
1	2	3
М ₁	Міні-лекція "Фінансові послуги у сфері НПЗ"	Міні-лекція
М ₂	Міні-лекція "Практичні аспекти надання фінансових послуг у сфері НПЗ"	
М ₃	Міні-лекція "Пенсійна реформа в Україні: роль фінансових консультантів"	
М ₄	Міні-лекція "Діяльність НПФ, банків, страхових компаній зі страхування життя на ринку послуг з НПЗ"	
Д ₁	Дискусія на тему "Запровадження НПЗ в Україні"	Дискусія
В ₁	Вправа "Візитівка"	Активізація роботи
В ₂	Вправа "Яблуня з яблуками"	Активізація роботи
В ₃	Вправа "Фантазія"	Активізація роботи

1	2	3
B ₄	Рольова гра "Оцінка навичок фінансового консультування"	Рольова гра
B ₅	Вправа "Робота в групі на стратегічний результат по вибору НПФ"	Евристичне завдання
B ₆	Робота в колі "Ваш найцінніший досвід сьогоднішнього дня?"	Підведення підсумків дня
B ₇	Вправа "Малюнок на ватмані"	Активізація роботи
B ₈	Вправа "Віночок"	Перевірка знань
B ₉	Рухавка "Повторіть вправу"	Активізація роботи
B ₁₀	Вправа "Вибір НПФ за показниками пенсійних виплат"	Евристичне завдання
B ₁₁	Вправа "Клієнт НПФ"	Евристичне завдання
B ₁₂	Вправа "Показники діяльності НПФ"	Евристичне завдання
B ₁₃	Вправа "Формування альтернатив по вибору банку"	Евристичне завдання
B ₁₄	Робота в колі "Ваш найцінніший досвід сьогоднішнього дня"	Підведення підсумків дня
B ₁₅	Вправа "Коло знайомств"	Активізація роботи
B ₁₆	Вправа "Віночок"	Перевірка знань
B ₁₇	Рухавка "Повторіть вправу"	Активізація роботи
B ₁₈	Вправа "Формування альтернатив по вибору страхових компаній зі страхування життя для формування додаткової пенсії"	Евристичне завдання
B ₁₉	Кейс "Диверсифікація розміщення страхових резервів – гарантія страхових виплат"	Кейс
B ₂₀	Мозковий штурм "Вибір стратегій з НПЗ"	Мозковий штурм
A ₁	Анкетування ("вхідна" анкета)	Зріз знань за тематикою
A ₂	Анкетування ("вихідна" анкета)	Підведення підсумків тренінгу

Як видно з табл. 21 та 22, існує залежність між змістовними модулем тренінгу, вправами та сформованими складовими компетентностей, зокрема знаннями, уміннями, комунікаціями, автономністю та відповідальністю.

Рекомендована література

1. Афанасьєв М. В. Тренінг формування компетенцій з економіки підприємства : навч. посібн. / М. В. Афанасьєв, І. В. Гонтарева, Д. О. Тищенко ; Харківський національний економічний університет. – Х. : ІНЖЕК, 2010. – 318 с.
2. Ачкасова С. А. Страхові компанії на ринку послуг недержавного пенсійного забезпечення / С. А. Ачкасова // Управління розвитком. – Х. : ХНЕУ. – 2010. – № 3(79). – С. 95–96.
3. Внукова Н. М. Компетентнісний підхід у забезпеченні якісних освітніх послуг при підготовці студентів освітньо–кваліфікаційного рівня "магістр" / Н. М. Внукова, С. А. Ачкасова // Новий колегіум. – 2009. – № 6. – С. 26–32.
4. Єрмакович С. Пенсійна реформа в Україні продовжується. Попри все / С. Єрмакович // Україна – Бізнес Ревю. – 2009. – № 44–45. – С. 4.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
6. Концепція подальшого проведення пенсійної реформи: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.10.2009 р. № 1224-р. // Офіційний вісник України. – 2009. – № 81. – С. 47.
7. Лямец В. И. Системный анализ : Вводный курс / В. И. Лямец, А. Д. Тевяшев. – [2-е изд.]. – Х. : ХНУРЭ, 2004. – 448 с.
8. Пенсійна реформа в Україні : роль фінансових консультантів / Матеріали II Всеукраїнського форуму. – Ірпінь : НУДПС України. – 50 с.
9. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9.07.2003 р. № 1057–IV // Відомості Верховної Ради України, 2003. – № 47 – С. 372.
10. Дерев'яно А. Страховики проти дискримінації у недержавному пенсійному забезпеченні [Електронний ресурс] / А. Дерев'яно. – Режим доступу : <http://www.bplife.com.ua/view/ua>.
11. Державна підтримка страхового посередництва прискорить пенсійну реформу – ЛСОУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uk-rinform.ua/ukr/order/?id=1003711>.
12. Інформація про Європейську Рамку Кваліфікацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.taropa.tu/txlucftion/lire-lond-legrninpgolice/dok44en>.

13. Накопичувальну систему пенсійного страхування планується запровадити з 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=1003581>.

14. Про затвердження Концепції розвитку економічної освіти : Рішення Колегії Міністерства освіти та науки України № 12/7-4 від 04.12.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uazakon.com/document/fpart82/idx82748.htm>.

15. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів України № 1341 від 23 листопада 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : mon.gov.ua/.../8380-rozroblennya-natsionalnoji-ramki-kvalifikatsi-stalo-odnim-z-navazhlivishikh-dosyagnen-monmolodsportu.

16. Про затвердження Положення про провадження діяльності з адміністрування недержавного пенсійного фонду: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 20.07.2004 р. № 1660 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua>.

17. Про затвердження Положення про порядок формування, розміщення та обліку страхових резервів з видів страхування, інших, ніж страхування життя [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0221-97>.

18. Резолюція Всеукраїнського форуму "Пенсійна реформа в Україні: роль фінансових консультантів" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.r-invest.com.ua/news/items/vseukrajinskij-forum-pensijna-reforma-v-ukrajini-rol-finansovix-konsultantiv.32.html>.

19. Третьякова Г. Компанії убезпечення життя на ринку недержавних пенсійних послуг [Електронний ресурс] / Г. Третьякова. – Режим доступу : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/strah_rynok/001.htm.

**Методичні рекомендації до проведення
комплексного фахового тренінгу
"ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ У СФЕРІ
НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ"**

**для студентів спеціальності
8.03050801 "Фінанси і кредит"
денної форми навчання**